

Marzenna Magda

Wykrywanie związku przyczynowo-skutkowego w sytuacjach moralnych przez dzieci dziesięcioletnie

Nauczyciel i Szkoła 2 (7), 124-129

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marzenna Magda

Wykrywanie związku przyczynowo-skutkowego w sytuacjach moralnych przez dzieci dziesięcioletnie

Wprowadzenie

Nasz obecny system zawiera wiele słabości, które chce się usunąć w nowym klimacie społeczno-politycznym. Utworzyła się swoista próżnia moralna. Obserwuje się kryzys moralny i rozluźnienie stosunków międzyludzkich, co przejawia się w rosnącej patologii społecznej. Stąd też praca wychowawcza nie może być obojętna na sprawę moralnego wychowania. Dlatego istnieje potrzeba unowocześnienia procesu dydaktycznego i wychowawczego w szkołach, na przykład poprzez realizowanie technik C. Freineta. Koncepcja edukacyjna C. Freineta, wyrosła na gruncie Nowego Wychowania, wprowadza szereg nowych form i technik pracy¹, które stwarzają warunki do wszechstronnego rozwoju osobowości, myślenia twórczego, moralności, języka dziecka, a także przyspiesza umiejętność wykrywania związku przyczynowo-skutkowego w dostrzeganych sytuacjach moralnych.

I. Metodologia badań

Celem niniejszych badań było określenie umiejętności wykrywania związku przyczynowo-skutkowego przez dzieci 10-letnie pod wpływem stosowania techniki swobodnych tekstów C. Freineta. Zatem problem główny sformułowano w postaci pytania: **Jaki ma wpływ technika swobodnych tekstów na wykrywanie związków przyczynowo-skutkowych przez trzecioklasistów?**

Na podstawie literatury przedmiotu i drogą wnioskowania dedukcyjnego założono, że technika swobodnego tekstu ma średni wpływ na wykrywanie związku przyczynowo-skutkowego przez 10-latków. Technika swobodnego tekstu jest zmien-

¹ Poszczególne techniki C. Freineta są omówione przez: Freinet C. (1976, 1993), Frankiewicz W. (1983), Kollek B. (1995), Magda M. (1991a, 1991b, 1993, 1994, 1997), Semenowicz H. (1992, 1996), Smolińska H. i 2 innych (red., 1995).

ną niezależną. Natomiast wykrywanie związku przyczynowo-skutkowego jest zmienną zależną.

Podstawową metodą badawczą był eksperyment pedagogiczny prowadzony w grupach równoległych. Stąd też na początku i na końcu eksperymentu przeprowadzono pomiar wstępny i ostateczny za pomocą tego samego testu. Do tego celu wykorzystano osiem niedokończonych opowiadań. Maksymalna liczba punktów możliwych do uzyskania za wykrycie związku przyczynowo-skutkowego i ułożenie moralnie zakończonego opowiadania w poszczególnych zadaniach — 6 punktów. Wyniki badań testowych w postaci punktów poddano analizie jakościowej i ilościowej.

Badaniami objęto 240 uczniów kl. III z województwa legnickiego.

II. Wykrywanie związku przyczynowo-skutkowego

Zasada przyczynowości obowiązuje powszechnie w przyrodzie i społeczeństwie. Związek przyczynowo-skutkowy występuje wówczas, gdy jedno zjawisko wywołuje drugie lub jedno jest skutkiem drugiego, czyli polega na stałym występowaniu jednego po drugim. Rozumienie związku przyczynowo-skutkowego przebiega na trzech poziomach: obserwacyjnym, opisowym i wyjaśniającym. Poziom rozumienia reakcji wynika z innego rodzaju działań umysłowych, zastosowanych w trakcie analizy związków między poszczególnymi zdarzeniami, co jest rezultatem indywidualnego tempa rozwoju każdego dziecka.

W celu analizy jakościowej na podstawie tekstów pisemnych dzieci z punktu widzenia tego, które i w jakiej formie elementy zdania zostały uwzględnione w wypowiedzi, wyróżnić można trzy sposoby interpretowania związku przyczynowo-skutkowego obserwowanego zjawiska:

- 1) opis — ujmujący rzeczy, osoby w określonym czasie, uwzględniając względnie stale własności;
- 2) wyjaśnienie — zawierające wszystkie elementy budowy zdarzenia;
- 3) wyjaśnienie z nazwaniem relacji przyczynowo-skutkowej — używające adekwatnego wyrażenia językowego, dotyczącego ujętych składników wydarzenia i mające sprawczy charakter więzi przyczynowej. Tabela 1 przedstawia rodzaje interpretacji zastosowanych przez trzecioklasistów.

Tabela 1. Wykrywanie związku przyczynowo-skutkowego w sytuacjach moralnych przez dzieci 10-letnie pod wpływem stosowania techniki swobodnego tekstu

Etap eksperymentu	Liczba badanych, którzy wykrywając związek przyczynowo-skutkowy użyli:								Liczba badanych	
	nie ustalili związku		opisu		wyjaśnienia		wyjaśnienia z nazwą reakcji		Σ	%
	Σ	%	Σ	%	Σ	%	Σ	%		
wstępny	84	35,0	90	37,5	25	10,4	41	17,1	240	100,0
końcowy	22	9,2	88	36,7	75	31,3	55	22,8	240	100,0

Jak wynika z danych w tabeli 1 charakterystycznym sposobem interpretacji swobodnych tekstów przez 10-latkę w I etapie badań jest opis. Ten rodzaj pisemnych komentarzy stanowi na tym etapie badań 35% (tzn. 84 osoby).

Najwyraźniej wzrasta procent wypowiedzi wyjaśniających, które odzwierciedlają strukturę zdania przyczynowo-skutkowego. Procent wypowiedzi wyjaśniających wzrasta trzykrotnie, czyli z 10,4% (tzn. 25) badanych w I etapie badań do 31,3% (czyli 75) w końcowym etapie eksperymentu.

Również wzrasta liczba osób uwzględniających w wypowiedzi wyjaśnienie z nazwą reakcji. Do interpretacji tego typu zaliczono te teksty, które odzwierciedlają wszystkie elementy budowy zdania z jednoczesnym użyciem środków językowych typu: jest powodem, w wyniku itp., i te, w których występują uogólnienia w postaci pojęć: bieda, bogactwo itd. Na początku eksperymentu tylko 41 uczniów (tj. 17,1%) na 240 badanych dokonywało tej operacji. Umiejętność ta wzrasta na końcu eksperymentu zaledwie o 5,7%, czyli o jedną osobę.

Wypowiedzi dzieci, dotyczące związków między konkretnymi elementami zdarzenia, stanowią kryterium operacji konkretnych. Natomiast teksty uwzględniające związki formalne, wychodzące poza konkretne treści wydarzenia, uważane są za symptomy stadium operacji formalnych. Interpretacje wyjaśniające strukturę przyczynowo-skutkową zdarzenia pojawiają się w wyniku intensywnej pracy umysłowej dziecka pobudzonej techniką swobodnego tekstu.

Na tej podstawie respondenci otrzymywali punkty. Uzyskane wstępne wyniki dały informacje dotyczące poziomu umiejętności wykrywania związku przyczynowo-skutkowego przez 10-latków.

W pierwszym etapie eksperymentu uczniowie kl. III drugiej grupy słabiej wykrywali związki przyczynowo-skutkowe niż badani pierwszej grupy. Różnica wynosiła 109 punktów. Na 7680 możliwych punktów wychowankowie pierwszej grupy uzyskali 523,68 a pozostali 414,58. Klasy trzecie, które uzyskały niższe wyniki z testu, stanowiły grupę eksperymentalną. Natomiast grupą kontrolną zostały

klasy trzecie, których wyniki testu były wyższe. Istotą badania jest działanie na niekorzyść eksperymentu.

Następnie przeprowadzono weryfikację hipotezy roboczej, w której założono istnienie związku przyczynowo-skutkowego między czynnikiem eksperymentalnym, czyli techniką swobodnego tekstu, a wykrywaniem związku przyczynowo-skutkowego w dostrzeganych problemach moralnych przez trzecioklasistów.

Eksperyment trwał osiem dwugodzinnych jednostek lekcyjnych języka polskiego przez osiem tygodni i objął treści programowe z zakresu wychowania moralnego. Tak więc grupie eksperymentalnej wprowadzono technikę swobodnego tekstu. Na lekcji języka polskiego realizowaną techniką swobodnego tekstu uczniowie wypowiadali się na wybrany temat, zapisując swoje doświadczenia, myśli. W końcowym etapie lekcji badani wybierali jedną wypowiedź, którą poprawiali od strony językowo-treściowej. W dyskusji zwracano uwagę na wątki moralne. Natomiast w grupie kontrolnej stosowano konwencjonalne metody dydaktyczno-wychowawcze.

W ogólnym wniosku trzeba powiedzieć, że globalny poziom umiejętności wykrywania związku przyczynowo-skutkowego przez 10-latkę jest średni (tj. 65%, czyli 156 badanych) w I etapie eksperymentu i wysoki (90% uczniów) w III etapie.

Na zakończenie eksperymentu w obydwu grupach przeprowadzono pomiar końcowy, wykorzystując ten sam test.

Ponieważ rozkład wyników badanych grup jest normalny, a wariancje jednorodnie, dlatego określono istotność różnic między wynikami grup K i E w I etapie badań za pomocą testu t-Studenta. Obliczona wartość $t_0=1,4$ jest mniejsza od wartości krytycznej na poziomie 0,05 wynoszącej 1,98, co przedstawiamy: $t_0=1,4 < t_{0,05}=1,98$. A zatem otrzymana wartość mieści się w obszarze krytycznym przyjętej hipotezy zerowej. To oznacza, że nie ma statystycznie istotnej różnicy między wynikami porównywalnych grup w badaniach wstępnych na poziomie $\alpha=0,05$.

W końcowym etapie badań w wykrywaniu związku przyczynowo-skutkowego grupa eksperymentalna zyskała 1440,12 punktów, czyli o 736,43 więcej niż klasa kontrolna. Wykrywając związki przyczynowo-skutkowe w pierwszym etapie eksperymentu respondenci klasy eksperymentalnej uzyskali 523,68 punktów, a w trzecim etapie 1440,12, tzn. o 916 punktów więcej. Pod wpływem techniki swobodnego tekstu wzrastała umiejętność. W toku dyskusji prowadzonych na tych lekcjach badani uświadamiali sobie oczekiwania innych, wymagania społeczne. Zauważali ważność różnych decyzji w życiu człowieka.

Uzyskane wyniki pochodziły z populacji o rozkładach normalnych, a wariancje porównywalnych grup są jednorodne. Zatem do określenia istotnej różnicy między grupami K i E wykorzystano test t-Studenta. Otrzymana wartość $t_0=21,35$ wystarczy do potwierdzenia zakładanej hipotezy, która przyjmuje, że $X_E > X_K$, gdyż wymagana wartość na poziomie istotności $\alpha=0,05$ przy hipotezie jednostronnej wynosi $t_{0,05}=1,98$.

Jest statystycznie istotna różnica między wynikami porównywalnych grup na poziomie istotności $\alpha=0,05$, ponieważ $t_0 > t_{0,05}$, dlatego należy odrzucić hipotezę zerową (H_0) i przyjąć hipotezę alternatywną. Okazuje się więc, że technika swobodnego tekstu, stosowana w kl. III, w sposób istotny wpływa na wykrywanie związku przyczynowo-skutkowego w porównaniu do ich rówieśników, którzy na lekcjach języka polskiego korzystali z konwencjonalnych metod nauczania i wychowania.

IV. Konkluzje

Opierając się na przeprowadzonych badaniach eksperymentalnych i dotychczasowej analizie ich wyników można powiedzieć jednoznacznie, że wprowadzenie do nauczania języka polskiego czynnika eksperymentalnego, jakim była technika swobodnego tekstu, ma znaczny wpływ na kształtowanie umiejętności wykrywania związku przyczynowo-skutkowego uczniów dziesięcioletnich, co zostało potwierdzone analizą jakościową i ilościową.

Ogólny poziom wykrywania związku przyczynowo-skutkowego jest wysoki (tj. 90%). Analiza jakościowa i ilościowa — statystyczna wypowiedzi pisemnych dzieci 10-letnich wykazała, że znaczna większość badanych wykrywa związki przyczynowo-skutkowe w pisemnej ich deklaracji. Można więc sądzić, że technika swobodnego tekstu znalazła odzwierciedlenie w strukturach poznawczych osobowości, pozostawiając w nich zakodowany ślad. Powyższa diagnoza świadczy o zmianie w komponencie poznawczym. Zmiany w tym względzie uznano za wysokie (obejmują 90% badanych).

Wykrywanie związków przyczynowo-skutkowych w dostrzeganych problemach moralnych jest jednym z pierwszych kroków w rozwoju moralnym. Prawidłowo rozwijany ten aspekt może przyczynić się do pożądanego postępowania moralnego naszych wychowanków. Stąd też w dalszych badaniach należy określić wpływ płci, środowiska rodzinnego, rówieśniczego, szkolnego, lokalnego i warunków rozwojowych, wychowawczych na skuteczną realizację tego zagadnienia.

Bibliografia

- Brich A., Malim T., *Psychologia rozwojowa w zarysie*, Warszawa 1995.
Domański C., *Testy statystyczne*, Warszawa 1990.
Duraj-Nowakowa K., *Kształtowanie pojęć społeczno-moralnych uczniów klas młodszych*, Kraków 1998.
Freinet C., *Niezmiennie prawdy pedagogiczne*, Otwock 1993.
Freinet C., *O szkolę ludową*, Warszawa 1976.

- Frankiewicz W. (red.), *Pedagogika Celestyna Freineta — dzieło i inspiracje*, Gdańsk 1993.
- Frankiewicz W., *Technika swobodnych tekstów jako metoda kształcenia myślenia twórczego*, Warszawa 1983.
- Guliford J.P., *Podstawowe metody statystyczne w psychologii i pedagogice*, Warszawa 1964.
- Gurycka A., *Normy moralne*, Warszawa 1985.
- Guz S., *Rozwój i kształtowanie osobowości dzieci w okresie wczesnoszkolnym*, Warszawa 1987.
- Kargulowa A., Kollek B., *Pedagogika Freineta na dziś*, Jelenia Góra 1992.
- Kollek B., *Ponad ćwierćwiecze z pedagogiką Freineta*, Wrocław 1995.
- Magda M., *Korespondencja międzyszkolna*, „Życie Szkoły” 1991a, nr 6.
- Magda M., *Korespondencja międzyszkolna i jej wpływ na rozwój aktywności językowej uczniów kl. I–III*, Biuletyn PSAPCF, 1993, nr 9.
- Magda M., *Korespondencja międzyszkolna i jej wpływ na rozwój aktywności językowej uczniów kl. III*, [w:] J. Makarewicz, K. Żuchelkowska (red.), „Studia Pedagogiczne”, Bydgoszcz 1994.
- Magda M., *Spotkanie zaprzyjaźnionych klas*, [w:] C. Kozak (red.), *Propozycje przedmiotowo-metodyczne w nauczaniu początkowym*, Legnica 1991b.
- Magda M., *Wychowawcze założenia pedagogiki C. Freineta*, „Wszystko dla Szkoły” 1997, nr 10.
- Muszyńska Ł., *Altruizm i kolektywizm dziecięcy*, Warszawa 1976.
- Muszyński H., *Rozwój moralny*, Warszawa 1987.
- Ossowska M., *Motywy postępowania*, Warszawa 1947.
- Ossowska M., *Normy moralne*, Warszawa 1970.
- Ossowska M., *Podstawy nauki o moralności*, Warszawa 1966.
- Piaget J., *Rozwój ocen moralnych dziecka*, Warszawa 1967.
- Rembowski J., *Empatia*, Warszawa 1989.
- Reykowski J., *Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość*, Warszawa 1979.
- Semenowicz H., *C. Freinet i jego koncepcja pedagogiczna*, „Łomżyńskie Zeszyty Pedagogiczne” 1992, nr 2.
- Semenowicz H., *Nowoczesna szkoła francuska — techniki Freineta*, Warszawa 1996.
- Smolińska-Rebas H., Filipiak E., Chorn R., *Technika swobodnego tekstu. Moje „ja” wobec pedagogiki C. Freineta*, Otwock 1995.
- Szulc Z., *Kształtowanie przekonań moralnych*, Warszawa 1969.
- Terlecka W., *Poczucie powinności moralnej u dzieci przedszkolnych*, Warszawa 1975.
- Trempała J., *Rozumienie norm moralnych i odporność dzieci na pokusy, oszustwa*, Bydgoszcz 1993.